

Serie om følelser:
Gymnasielærerne
skal i stigende
grad fornemme
elevernes følelser

Sindsstemninger er blevet en del af klasserummet i takt med, at skoler søger aktivt at fremkalde elevers motivation for læring. Følelser er blevet et styringsinstrument i uddannelser, der afføder ikke bare positive, men også negative emotioner. Gymnasielærere skal i højere og højere grad forholde sig bevidst til, hvordan undervisnings- og evalueringsformer afføder blandede følelser, spår professor **Dorthe Staunæs**. Det gør vi også i magasinet *Gymnasieforskning*, hvor vi i de kommende numre skriver om nogle af de følelser, der opstår i klasseværelset.

Af **Annette Haugaard**

Der har altid været følelser i klasserummet. Engang hang frykten for spanskør og lussinger i luften, ligesom kollektiv offentliggørelse af karakterer kunne afføde en pinagtig omplacering til de bagerste pladser. Elever og undervisere har også alle dage været såvel glade og stolte som vrede, kede af det eller afmægtige. Men hvor følelser tidligere primært var et privat anliggende, er de i dag flyttet ind i uddannelsesverdenen som et aktivt styringsinstrument.

Ifølge professor i socialpsykologi ved DPU på Aarhus Universitet Dorthe Staunæs vokser det ud af idéen om motivation. Skolegang tilrettelægges i høj grad for at få elever til at opleve lyst, begejstring og

interesse som grobund for at kunne og ville lære. Positive emotioner er blevet motivationens motor og er udpeget som den ideelle møntfod, mens umiddelbart negative følelser som skam og misundelse derimod typisk devalueres.

De merkantile termer hænger sammen med, at Dorthe Staunæs kalder uddannelse for en følelsesøkonomi, fordi skolen er begyndt at lede på positive stemninger og følelser. Hun vurderer derfor også, at stemningsarbejde bliver en voksende opgave for gymnasielærere.

"Uddannelser benytter sig som andre dele af velfærdsstaten strategisk af at udveksle, cirkulere og akkumulere bestemte følelser for at få mennesker til at ville det, de skal. Elever gøres selvledende og selvevaluerende for at skabe indre lyst til at lære, og de processer fodres af følelser og har følelser som afledt effekt. Motivationsarbejde er ikke uskyldigt, men

en regulerende praksis, der benytter følelser som virkemiddel. Det stiller nye krav om, at undervisere forholder sig til, hvordan de er med til at skabe følelser og stemninger både i den enkelte elev og imellem alle deltagere i undervisningsrummet," siger hun.

Lyst, behag og interesse dyrkes

Forandringer i de seneste 30 år forklarer ifølge Dorthe Staunæs følelsernes indtog i uddannelsesverdenen.

Engang kom gymnasieelever typisk fra hjem, hvor boglig skolegang gik i arv, ligesom børn og unge generelt var båret af pligt som årsag til at møde til undervisning. Krav om læring blev formuleret i bydeform med sætninger som 'sæt dig ned', 'kom i gang' eller 'det skal du, fordi jeg siger det'.

Siden er elevsammensætningen på gymnasiet blevet mere mangfoldig, og forståelsen af motivation som drivkraft i læring er skiftet til idéen om, at den bør komme indefra og vokse ud af lyst.

"Maslows selvrealiseringsbehov er nærmest blevet et kulturelt ideal," lyder det fra professoren i socialpsykologi med reference til den kendte hierarkiske udpegning af selvrealisering som et grundlæggende menneskeligt behov, der opstår, når mad, drikke, sikkerhed, sociale relationer og anerkendelse er opnået.

Gymnasier gør derfor en stor indsats for at fremmane positive følelser via det, Dorthe Staunæs kalder motivationsteknologier. Introarrangementer skal skabe tryk og tilhørsforhold, kåringer ægge til at blive bedst, og nye elever rekrutteres ved at finde behag i at se og læse om, hvor glade andre allerede er for skolen. Motiverende læringsmiljøer skabes af bløde sækkestole, åbne arkitektoniske rum og sene mødetider afstemt med unges døgnrytme. I undervisningen bruges evalueringsmetoder som spørgeskemaer og individuelle samtaler med lærere til at lade eleverne selv udpege deres mål, progression og læring og herigennem begejstres over, hvad de opnår eller ønsker at opnå.

"Skolen lægger sig virkelig i selen for at kultivere positive følelser for at fremme motivation og hjælpe elever til at kunne se sig selv i, øve indflydelse på og finde undervisning interessant. Positive følelser skal anspore dem til at dukke op, blive hæn-

gende, følge med, lære og lave lektier," siger Dorthe Staunæs.

Skam, mismod og vrede overses

Uddannelsesverdenens følelsesøkonomi har også en slagside, for den mobiliserer flere affektive tilstande end de positive følelser for undervisning og læring, der er intentionen.

"Motivationsteknologier belyser eller løser ikke bare et problem. De skaber samtidig en verden, der undertiden hverken var tiltænkt eller ønsket," som Dorthe Staunæs formulerer det.

"Følelser flyder fra én lektion til en anden, for elever og lærere tager dem med sig, så det ville give mening at tale med sit team om, hvad der er på spil."

Dorthe Staunæs

Hun henviser til, at der i kølvandet på dyrkelsen af positive følelser duver andre negative følelser, der sjældnere får opmærksomhed.

"Nogle gange opstår der ikke lyst til læring, når unge skal evaluere og lede sig selv. De bliver måske snarere kede af det, vrede, mismodige eller skamfulde, og den slags følelser anerkendes ikke så ofte. De anskues typisk som negative, selvom de både kan fremme og forhindre læring," siger Dorthe Staunæs.

Hun mener, at såkaldt grimme følelser ofte overses eller savner en legitim plads i skolen, og at der er en tendens til, at man primært taler kollektivt højt om positive følelser, mens de negative oftere gøres private.

"Både elever og undervisere kan have en forståelse af, at følelser alene produceres inden i den enkelte og glemmer, eller overser, at alle typer følelser kan være en effekt af den måde, undervisning tilrettelæg-

ges pædagogisk og didaktisk. I en følelsesøkonomi, der leder på affekter og intensitet, er følelser aldrig udelukkende noget, der bor inden i personen eller medbringes hjemmefra."

Stemningsarbejde som kollegial opgave

Gymnasielærere får i disse år ligesom andre undervisere derfor en ny opgave i at forholde sig til stemningsarbejde, mener Dorthe Staunæs.

"En del lærere gør det allerede, når de træder ind i klassen: sanser atmosfæren og spotter måske mismod, opgivelse eller elever, der tager afstand fra skole og undervisning. Nogle prøver at arbejde med det, mens andre har en oplevelse af, at det ligger langt fra deres opgave som faglige undervisere og rubricerer det som en slags socialpædagogisk arbejde, de hverken forventer eller orker at påtage sig i gymnasiet."

Fra sit eget virke som universitetsunderviser genkender Dorthe Staunæs, at det kan være en stor og svær opgave at forholde sig bevidst og professionelt til følelser i klasserummet – både elevernes, ens egne og de fælles energier. Især hvis opgaven alene hviler på egne skuldre. Hun har ingen færdigstøbte løsninger på, hvordan man bedriver stemningsarbejde, men opfordrer såvel ledelser som lærere på gymnasier til at gøre det til et kollegialt anliggende.

"Følelser flyder fra én lektion til en anden, for elever og lærere tager dem med sig, så det ville give mening at tale med sit team om, hvad der er på spil. Hvilke følelser sanser og oplever man hver især i klassen af både positiv og negativ art? Man kan reflektere over, hvad de mon handler om, og overveje, hvordan de kan bruges og håndteres. Det er ikke en terapeutisk granskning af elevernes private forhold og trivsel, men en skærpet psykologisk opmærksomhed på, hvilke følelsesstilstande eksempelvis ens pensum, undervisnings- eller evalueringsformer vækker eller kunne vække." ●

Dorthe Staunæs er professor i socialpsykologi på DPU, Aarhus Universitet. Her forsker hun blandt andet i affektiv pædagogik, diversitet og køn.

Misundelse er sammen- ligningens ambivalens

Karakterer, feedback og selvevalueringer i undervisning kan afføde en tveægget følelse af misundelse. Som et grønt monster kan misundelsen virke negativt, slukke lysten til at blive fagligt bedre eller føre til mistrivsel. Men den kan også antænde en lyst til at opnå det, man beundrer hos andre.

Af **Annette Haugaard**

Misundelse er en grim ting, siges det. Man kan blive både syg og grøn af den. Men følelsen rummer også positive aspekter og lever i bedste velgående i uddannelsesregi.

Selvom standpunktskarakterer ikke længere proklameres foran hele klassen eller hænger på offentlige sedler, præges undervisning stadig af en sammenligningskultur, hvor gymnasieelever forholder sig til hinandens præstationer. De

kigger synligt eller stjålent med, når de hver især vurderer deres egen faglige udvikling. Nogle spørger hinanden, om feedbacken på en opgave udløste det ene eller andet tocifrede tal, mens andre selv erklærer, at de igen fik en lav karakter, for at genbekræfte fællesskabet med faglighedens øvrige bundskrabere.

Som professor i socialpsykologi har Dorthe Staunæs fra DPU ved Aarhus Universitet gennem sin forskning udpeget misundelse som en følelsesmæssig følge af tidens undervisnings- og evalueringsformer, der både rummer plusser og minusser.

"Misundelse tales der ikke så meget om i undervisning, fordi det ikke matcher idealet om at skabe motivation gennem positive følelser. Men misundelse ligger indbygget som en mulig affektiv effekt af evaluerings-handlinger i og uden for klasserummet," siger hun.

Dødssynd med positive aspekter

Misundelse er en af de syv dødssynder, den katolske kirke udpegede i middelalderen. Dorthe Staunæs beskriver den som en ambivalent følelse, der både kan vække lyst til læring og sende læring i dvale.

"Misundelse er en refleksiv tilstand, der opstår i spejlingen af, hvordan man virker i sammenligning. Den indebærer på den ene side, at der er noget hos andre, man beundrer, begejstres over og gerne vil have, hvorfor man gør en ekstra indsats for at opnå det. I den forstand er misundelse positiv. På den anden side kan misundelse også føre til, at man bliver vred, flov, taber modet eller giver op, fordi man indser, hvad man ikke formår, og så er det en negativ følelse," siger hun.

Da Dorthe Staunæs i 2017 holdt sin tiltrædelsesforelæsning som ny professor, beskrev hun med disse ord, hvordan misundelse kan mærkes:

"Den sanses først som en ubestemt stigning af intensitet, der fanger kroppen. En fornemmelse af sammenstramning, knugen og nogle gange et stød i solar plexus. Den kan ofte lokaliseres i maven, men også i resten af kroppen, der kan brænde indven-

dig med en rasende vrede uden at forråde med den mindste antydning i ansigtet."

Indefra-vurderinger slår hårdest

Misundelse har altid været til stede i undervisning, men hvor den før kunne opstå på baggrund af lærerens ydre bedømmelse af elever, bliver den i dag også aktiveret af, at børn og unge vurderer sig selv indefra. Det har eksempelvis taget fart med koncepter som Synlig Læring, hvor elever på egen

Misundelse

Mennesker misunder andre mennesker – og det har vi gjort meget længe.

Sokrates er for eksempel citeret for, at "misundelse er sjælens sår," og ordets etymologiske oprindelse skal ligesom Sokrates også findes i Grækenland. Det kommer af ordet "misein", som betyder "at hade, uden at elske."

I Biblen er misundelse fremhævet i historien om Kain og Abel. Kain slår sin bror ihjel, fordi han er misundelig, da de begge har ofret til Gud, men kun Abels offer bliver modtaget. Hos den katolske kirke regnes misundelse som en af de syv dødssynder.

hånd opstiller tydelige mål for deres læring, så de senere kan opdage, hvor langt fra eller tæt de er på at lykkes.

"Formålet er, at elever med selvsynliggørelsen og selvevalueringen af deres præstationer anspores til at lære mere ved at vække en lyst til at forbedre sig. Den type teknologier skaber dog ikke bare positive følelser, men også blandt andet misundelse. Det kan være med til at drive værket, men det er måske mere uerkendt i dag. Vi er ikke længere så opmærksomme på, at en tilpas mængde ubehag kan motivere til læring, fordi vi har så travlt med at kultivere positive følelser," siger Dorthe Staunæs.

Misundelse skabt gennem elevers eget blik på egen præstation indebærer en helt særlig intensitet.

"Det, at præstationer vurderes via selvedelse og selvevaluering, betyder, at den foregår igennem kroppen. Man skriver eller tegner sin progression eller mangel på samme og får visuelt blik for, hvor man befinder sig i sammenligning med andre. Det er lettere at ryste en karakter af sig, mens en selvvurdering klæber sig mere fast," siger Dorthe Staunæs.

Mulig grobund for mistrivsel

Misundelse og andre negative følelser som følge af skolens sammenligningskultur er en af mange komplekse forklaringer på stigende mistrivsel blandt børn og unge.

"Hvis intensiteten af en følelse som misundelse tipper over fra at være motor i læringsprocesser til at blive en obstruktion, hvor utilstrækkelighedsfølelsen vinder, er det et problem. Man får måske ondt i maven, er nødt til at spise Panodil, snakke med en psykolog eller begynder at genere sig selv eller dem, man er misundelig på. Samtidig er det heller ikke ufarligt at blive den misundelsesværdige, der klarer sig godt i andres øjne, for det kan medføre, at man føler sig presset til at skulle fastholde sin position," siger Dorthe Staunæs.

Hun understreger, at der ikke er en direkte og lineær sammenhæng mellem brug af selvevalueringer og mistrivsel, ligesom hun heller ikke kritiserer den enkelte lærer for de følelsesmæssige effekter af undervisningsformer og motivationsredskaber. Dorthe Staunæs kaster derimod gennem sin forskning lys på afledte konsekvenser af, at følelser er flyttet ind i skolen som styringsinstrument.

"Følelser hverken kan eller skal skubbes helt ud af undervisningen, men man kunne med fordel anerkende og give plads til en større spændvidde, så følelser ikke blot kategoriseres som gode eller dårlige men også som ambivalente og modsætningsfyldte." ●

Læs mere på Gymnasieforskning.dk

📖 Diversitet som stemningsarbejde: Interview med Manté Vertelyté.